

staroslavistike kroz prethodna dva stoljeća, od Račkoga i Jagića pa do najmlađih istraživača. Na kraju knjige priključen je i CD kako bi se u nastavi omogućilo što jednostavnije baratanje primjerima i analizama. U vrijeme kada pozicioniranje hrvatske kulture u slavističkom univerzumu postaje sve manje važnim, kada su se izgubili ujedinjavajući ideologemi, a tumačenje prepušteno stvarnim razmjerima za kojima je interes višestruko upitan, ova – za neke »anakrona« knjiga – upravo dobiva novu misiju. Nastava povijesnih tema i na filološkim studijima nestaje, danas se želi svesti tek na osnovne informacije, pa se tako i ova knjiga prepoznaje kao svojevrsan labuđi pjev duge i iznimno bogate istraživačke i interpretacijske tradicije.

Na kraju treba istaknuti vrstan prijevod Zvonka Pandžića, za filološke naslove idealnoga prevoditelja – slavista (kroatista) i klasičnog filologa, s dubokim poznavanjem njemačkoga jezika na kojemu je izvornik napisan (prije svega slavističkog metajezika), kojemu nijedna od tema obrađenih u knjizi nije strana, a nekima je i sam pridonio istraživanjem. Kao već afirmiran njemački slavist, Zvonko Pandžić tekst je i redigirao, te napisao predgovor (str. XI–XXXI). Kako stoji u predgovoru, sam je i potaknuo Nicolinu Trunte da oblikuje ovaj udžbenik s naglaskom na hrvatskim temama. Prijevod je dakle posve razumljiv i prikladan, gdjekad arhaiziran (što je uglavnom u skladu s dimenzijama starih tema o kojima se piše), a terminologija je posve usklađena s uvriježenom praksom. Na samom kraju predgovora stoji i kratak osvrt na život i djelo Nicoline Trunte. Osim iznimnog poznavanja staroslavenske građe i njezine hrvatske dionice, njezin rad odlikuju i ugrađeni vrlo vrijedni rezultati istraživanja, a napose »strast i upornost«. Zahvalni smo, osobito predavači staroslavenskoga jezika, što je tu veliku energiju usmjerila prema našoj kulturi, i ovom knjigom. Korist njezina objavljivanja nadmašit će uloženi trud, koliko god on bio golem.

MATEO ŽAGAR

UZORNA OBJAVA POLJIČKIH ISPRAVA U SARAJEVU

Poljičke isprave I (iz zbirke Aleksandra Poljanića). Priredio, transkribirao i transliterirao Mehmed KARDAŠ. Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH (Editio Memoria Bosniaca), Sarajevo 2021., 283 str.

Ove je godine izišao prvi svezak poljičkih isprava iz zbirke čuvenoga kolekcionara Aleksandra Poljanića koja se čuva u Specijalnoj zbirci Nacionalne i

univerzitetske biblioteke BiH u Sarajevu. Riječ je o sasvim nepoznatu sadržaju iz ranonovovjekovnoga razdoblja koji otkriva privatni i javni život ljudi iz poljičkoga kraja i njegova susjedstva u splitskom zaleđu. Poljica su brdovit kraj nedaleko od Splita s nevelikim, uglavnom suhim poljima utisnutima u Mosor. Za takav je kraj s dvadesetak mahom raštrkanih sela, povijesno nazivanih *katuni*, bili nezainteresirani svi vladari i njihove države na srednjodalmatinskom prostoru. Zbog toga su Poljica od kasnoga srednjega vijeka do početka modernoga doba bila prilično samostalna. Ravnala su se prema svojim običajima i statutarno propisanim odredbama uz kontru lokalnih službenika. Njezinu su samoupravu sve do Napoleona I. uvažavali svi vladari i njihove vlasti.

Poljica su kroz ranonovovjekovno razdoblje bila vrlo pismen kraj. Umijeće čitanja i pisanja u poljičkom kraju proizlazilo je iz običaja arhiviranja obiteljskih listina svih vrsta. Poljičani su službom svoga javnoga bilježnika, kojega su nazivali *kančilir*, držali do sastavljanja i čuvanja svojih javnopravnih i privatnopravnih akata. Osim toga, većina je poljičkih kuća u svakom času imala unuka, sina, brata, strica ili ujaka u duhovnom zvanju, popa glagoljaša, katoličkoga svećenika koji je češće upravljao ekonomijom svojega domaćinstva negoli je to bilo uobičajeno u Katoličkoj Crkvi. U Splitskoj nadbiskupiji, kojoj jurisdikcijski pripadaju Poljica, služio se Rimskim obredom na crkvenoslavenskom jeziku i glagoljici te ćirilicom i rjeđe latinicom u svakodnevnoj i poslovnoj pismenosti. Na najvišu je razinu stoga podizao razinu pismenosti u svojoj kući.

Pismo materinske riječi u Poljicima bila je ćirilica. Nazivali su je pismo *arvasko* ili pismo *arvacko* ovisno o tome je li zapisivač bio čakavac ili štokavac, a upravo je preko Poljica išla dijalektološka granica između čakavskoga i štokavskoga narječja. Ćirilica je ranosrednjovjekovno pismo koje je nastalo uslijed zapisivanja istočnih južnoslavenskih jezika na grčki alfabet i potom se širilo prostorom koji je bio pod utjecajem bizantske civilizacije u jugoistočnoj i istočnoj Europi. Pismo *rvacko* za ćirilicu je naziv koji je nastao iz ranonovovjekovne prakse susreta više pisama na srednjodalmatinskom prostoru. Njime ranonovovjekovni pisac nije nacionalno prisvajao to internacionalno pismo, nego je htio naglasiti da se ono što je bilo napisano na hrvatskom jeziku (ćirilicom) razlikuje od onoga što je bilo napisano na latinskom ili talijanskom jeziku (latinicom). Upravo je to slučaj s dokumentom br. 89 iz ove zbirke koji se vodi pod signaturom *Ms 1043*. U zaglavlju, naime, stoji: *Ispisanje iz latinškoga u arvacko po istini* (str. 236–237).

Ćirilica se na srednjodalmatinskom prostoru čvrsto ukorijenila tek početkom 15. stoljeća. Zasluga je to Hrvoja Vukčića Hrvatinića i Bosanskoga

Kraljevstva nakon što je počela s radom ćirilična kancelarija u Klisu. Ćirilična se diplomatska minuskula upravo širenjem Bosanskoga Kraljevstva proširila na hrvatski prostor sve do Zadra. Fascinantno je koliko je ćirilični brzopis s bosanskoga i hrvatskoga prostora ostao među katoličkim, a brzo i muslimanskim svijetom u više-manje istom obliku (duktusu) do kraja uporabe u 19. stoljeću kao i u času svoga javljanja u 13./14. stoljeću u Bugarskoj i Srbiji.

Što je u razdoblju opće nepismenosti nagnalo Poljičane na višu razinu pismenosti? Pokretačem bi mogla biti duždeva potvrda poljičke samouprave i osiguranja društvenoga statusa izuzeta od oporezivanja. Takav je privilegij stečen 1537. godine u dramatičnim danima osmanskoga zauzeća susjednoga Klisa i mletačke procjene da bi Poljičani mogli igrati važnu ulogu u obrani splitskoga okruženja i pružanju učinkovita otpora Osmanlijama u Dalmaciji. Stoga je svaka poljička kuća, ostajući vjerna Mletačkoj Republici čak i u vremenima pod osmanskom vlasti, čuvala sve svoje listine kao vjerodostojna svjedočanstva očuvanja osobnoga statusa i imovine (*plemenščine* ili *didovine*). Protokom vremena stvarao se tako obiteljski arhiv.

Sigurno je takvih listina bilo na desetke tisuća. Gotovo je svaka poljička kuća čuvala u svežnju svoje kupoprodajne ugovore, razne ugovore o podjeli imovine, mirazu (*doti*), posudbe, zamjene, založnice, darovnice, oporuke (*testamente*), račune, knjižice (*libriće*) o prihodima i rashodima itd. Takav se pisani materijal nije bacao. Znalo se događati da se sklopljeni privatnopravni akt preko dvjesto godina iznosio kao dokazni materijal u parničnom postupku oko kakve imovine u austrijskoj Dalmaciji. Stoga je na tisuće takvih listova u raznoraznim javnim i privatnim zbirakama. Nažalost, još uvijek ih je malo objavljenih.

Zato je vrijedan pothvat Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine da se obradi i objavi poljičko ćirilično gradivo koje se čuva u njezinoj Specijalnoj zbirci. Ove su isprave izdane po najvišem znanstvenom standardu i u dizajnu u kakvom nije objavljena dosad nijedna zbirka hrvatsko-ćiriličnih dokumenata u hrvatskoj historiografiji. Za to su izdanje zaslužni dr. sc. Ismet OVCINA, ravnatelj Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, koji je glavni i odgovorni urednik izdanja, magistrica bibliotekarstva Muamera SMAJIĆ, voditeljica Specijalne zbirke Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, koja je urednica edicije Memoria Bosniaca, te dr. sc. Mehmed KARDAŠ, docent s Odsjeka za bosanski, hrvatski i srpski jezik Filozofskoga fakulteta Univerziteta u Sarajevu, koji je precizni »tumač« tih isprava i priređivač samoga izdanja.

Knjigu čine *Predgovor* (str. 7–9), uvodna studija *Poljičke isprave Aleksandra Poljanića* s dvama potpoglavljima »O pismu i jeziku poljičkih isprava«

i »O principima izdanja« (str. 9–17), slijedi središnji dio jednostavna naslova *Isprave* (str. 19–273), a na samom su kraju *Fizički opis i vodeni znakovi dokumenata* (str. 274–281) i *Literatura* (str. 282–283). Predgovor potpisuje Ismet OVČINA, uvodne priloge Mehmed KARDAŠ i Muamera SMAJIĆ, a središnji besprijekorno priređeni dio *Isprave* (str. 19–273) djelo je Mehmeda KARDAŠA koji je i završio knjigu poglavljima *Fizički opis i vodeni znakovi dokumenata* (str. 274–281) i *Literatura* (str. 282–283).

Ovaj je svezak posebno vrijedan jer donosi više od trideset isprava sastavljenih u doba kada su Poljica bila pod osmanskom vlašću. Takve su isprave vrlo rijetke, pa ove objavljene podižu vrijednost zbirke. Prve četiri su još stariji dokumenti. Pravo je čudo kako su se te isprave u izvornom obliku ili u ovjerovljenoj kopiji uspjele kroz stoljeća sačuvati. Najviše je isprava, koliko se dalo ustanoviti, sastavljeno u ovim selima: Dolac Donji, Donja Dubrava, Donje Polje, Gata, Gornje Polje, Jasenovo, Jurkovići, Kilica, Krug, Srijane, Trnbusi i Sitno.

Svaka je isprava donesena sukladno pravilima egdotike. Naime, svaka počinje zaglavljem koje ima tekuću numeraciju s arhivskom signaturom isprave, potom suvremenu dataciju i ubicaciju ako ih je bilo moguće ustanoviti te, konačno, sažetak sadržaja pravne radnje (regest). Nakon zaglavlja slijedi izvorni tekst donesen ćirilicom transkripcijom »redak za redak« i latiničnom transliteracijom kao tekući tekst sa suvremenom ortografijom. Izvorni transliterirani je tekst s lijeve, a preslika izvornika s desne strane. Ovakav je način objave povijesnih izvora na narodnom jeziku već uvriježen u bosanskoj historiografiji. Težak je to, ali precizan put (hrvatska pak historiografija objavljuje svoje glagoljske i ćirilicne izvore isključivo latinicom ili u dosljednoj transliteraciji ili u transliteracijsko-transkripcijskoj kombinaciji). Čitatelj u bosanskim izdanjima može u svakom času provjeriti točnost donesenoga izvornoga teksta s lijeve uspoređujući ga s preslikom izvornika s desne strane.

Nakon ovoga sveska, u kojem je objavljeno više od stotinu dokumenata, s velikim zanimanjem iščekujemo nastavak objave preostalih 187 dokumenata.

IVAN BOTICA